

Česká republika si připomíná 30 let od vzniku Ústavy

16.12.2022 - | Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Ústava byla přijata 16. prosince 1992 tehdejší Českou národní radou, která se po rozdělení Československa přeměnila k 1. lednu 1993 na Poslaneckou sněmovnu

K letošnímu 30. výročí Ústavy České republiky, jež byla schválena 16. prosince 1992, připravily obě komory Parlamentu dvoudenní konferenci, která se uskutečnila 15. a 16. prosince na půdě Senátu a Poslanecké sněmovny za účasti předních ústavních odborníků i tvůrců české ústavy. Vrcholem programu pak byl slavnostní večer v Panteonu Národního muzea, na němž s projevem vystoupili předseda Senátu Miloš Vystrčil, předsedkyně Poslanecké sněmovny Markéta Pekarová Adamová i předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský.

Plné texty všech tří projevů si zde můžete přečíst:

Předseda Senátu Miloš Vystrčil:

Vážená paní předsedkyně Poslanecké sněmovny, vážený pane předsedo Ústavního soudu, vážení nejvyšší představitelé české justice, vážení členové vlády, vážené kolegyně a kolegové – senátorky a senátoři, poslankyně a poslanci, vzácní hosté – spolutvůrci a pamětníci vzniku české Ústavy, dámy a pánové, vážení televizní diváci...

Ústava jako úkol

S myšlenkami na Václava Havla a naše české předsednictví Radě EU jsem své vystoupení nazval Ústava jako úkol. Jsem totiž přesvědčen, že Ústava je naším nikdy nekončícím úkolem a že práce na Ústavě nikdy nekončí.

Je proto pro mě velkou ctí, že k vám mohu v předvečer 30. výročí přijetí Ústavy České republiky promluvit a vyjádřit se k některým otázkám, které si mnozí opakovaně klademe.

Otázka první, možná trochu provokativní:

„Je po třiceti letech pořád zřejmé, že Ústavu potřebujeme?“

Vojtěch Cepl, jeden z tvůrců naší novodobé Ústavy, správně připomínal, že v době socialismu byla Ústava jenom cárem papíru. Asi se shodneme na tom, že cár papíru svobodná a demokratická společnost nepotřebuje.

S uspokojením mohu říci, že naše třicetiletá zkušenost říká, že dnes je tomu zcela jinak. Máme Ústavu, která má dobrý rodokmen. Neboť vychází například z první Ústavy samostatného Československa nebo myšlenek amerických otců zakladatelů.

Máme Ústavu, která chrání své občany, která všem garantuje základní lidská práva a svobody, která všem stanoví rovné základní povinnosti.

Máme Ústavu, která vyjadřuje představu o tom, co je dobrá vláda.

Máme Ústavu, která nám umožňuje se nespolehat pouze na dobré vlastnosti lidí, a doplňuje tak vládu lidí vládou pravidel.

Máme Ústavu, která je z velké části ve stejné podobě, jako byla před třiceti lety přijata.

Taková Ústava není a nemůže být cárem papíru, takovou Ústavu potřebujeme, neboť je základním kamenem naší svobodné, demokratické a samostatné republiky.

Proto si na tomto místě také dovolím poděkovat tvůrcům Ústavy, neboť je zřejmé, že v překotné době, ve které vznikala, odvedli velmi dobrou práci.

Otázka druhá:

„Co my a Ústava?“

Daří se nám žít naší Ústavu? Nepřichází čas něco změnit, opravit, nemůžeme nebo neměli bychom něco dělat lépe?

Doposud byla naše Ústava měněna celkem osmkrát. Z hlediska ústavního systému měly zásadní důležitost změny dvě. Jednalo se o zakotvení možnosti vstupu České republiky do Evropské unie a druhou změnou byla přímá volba prezidenta. Dle mého názoru se zejména druhá změna příliš nepovedla a nebyla provedena s ohledem na princip brzd a protivah dostatečně promyšleně. Důsledky dnes společně sklízíme a budiž to pro nás poučením. Myslím, že zde je správné sebekriticky přiznat, že v této věci český Senát promarnil příležitost významněji zasáhnout.

Abychom do budoucna dokázali správně přistupovat k případným změnám Ústavy, považuji za důležité zopakovat klíčovou myšlenku, že přijetím naší Ústavy před třiceti lety naše cesta teprve začala.

Měli jsme tedy těch 30 let na to, abychom postupně začali vnímat, že naše Ústava již není cárem papíru, ale výzvou a závazkem, který jsme si sami uložili a odsouhlasili.

Stačí se jenom podívat do preambule naší Ústavy, kde většinu otázek k dodržování této výzvy a tohoto závazku nalezneme. Můžeme se sami sebe tázat,

zda budujeme a chráníme a rozvíjíme Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku;

zda děláme dost proto, abychom byli svobodným a demokratickým státem, založeným na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií;

zda jsme skutečně dostatečně odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství;

zda jsme skutečně odhodláni se řídit všemi osvědčenými principy právního státu.

V případě Ústavy mnohem více než u běžných zákonů platí, že její smysl a význam není jen v jednotlivých větách, hlavách, oddílech, článcích a odstavcích.

Ústava jako celek je výzvou a závazkem ke způsobu života, který vychází ze zkušeností našeho bytí, naší historické paměti, našich znalostí, našich tradic a našich přání.

Tak, jak se mění a přibývají naše zkušenosti a znalosti, tak, jak se mění péče o naši historickou paměť, tak, jak se mění naše přání, tak se může měnit i Ústava.

Když se tedy ptáme, „Co my a Ústava?“, nabízí se přirozeně i otázka, zda se nám daří Ústavu udržovat ve stavu, aby obrazně řečeno dýchala s dobou.

Nabízí se otázka, zda jsme schopni provádět takové změny, které zachovávají naši celkovou zkušenost, moudrost a historickou paměť a zároveň reagují na nové výzvy, kterými mohou být například potřeba zvýšit ochranu přírody, napomoci integraci v rámci Evropy nebo posílit naši bezpečnost.

Osobně jsem přesvědčen, že ne všechny změny Ústavy dostatečně promýšlíme, že bohužel máme někdy tendenci podléhat náhlým výzvám a trendům, které dlouhodobě nejsou až tak významné, jak se nám v danou chvíli může jevit. A možná naopak někdy podceňujeme jiné závažné výzvy, kterým naše země a její občané čelí.

A konečně otázka třetí, kterou jsem skoro povinen zodpovědět:

„Co Ústava a Senát?“

Všichni víme, že bez souhlasu Senátu se Ústava nedá změnit. V tomto smyslu lze v nadsázce prohlásit, že česká Ústava bude taková, jaký bude český Senát. Samozřejmě si uvědomuji, že totéž lze prohlásit i o Poslanecké sněmovně, neboť ani bez jejího souhlasu nelze Ústavu měnit. Tím se dostávám k jedné ze stěžejních rolí Senátu. Senát by měl být místem hledání souladu, být tvůrcem a návrhovatelem promyšlených změn, být někým, kdo umožní širokou diskusi.

Obrovský potenciál Senátu vidím ve spolupráci s odbornou veřejností a s mladými lidmi. Senát se nesmí zapouzdřovat sám do sebe, musí se otevřít, musí hledat. Za sebe jsem příznivcem toho, abychom právě na půdě Senátu společně diskutovali naše nové životní situace a potřeby. A abychom je po důkladné diskusi do Ústavy promítli způsobem, který bude myslet na budoucnost a který přispěje ke generačnímu souladu našich zkušeností, poznatků, potřeb a možností. V tom je budoucnost, v tom vidím úkol Senátu, v tom je Ústava náš společný úkol.

Vážené dámy a pánové, i přesto, že práce na našem ústavním pořádku nikdy nekončí, máme dnes co slavit a na co vzpomínat. Přeji nám všem, abychom zásady a myšlenky, které jsou do české Ústavy vtěleny, dokázali odvážně uvádět v život v každodenní realitě.

Je to moje, vaše, naše zodpovědnost. Přeji Vám požehnaný vánoční čas.

Předsedkyně Poslanecké sněmovny Markéta Pekarová Adamová

Vážený pane předsedo Senátu, vážený pane předsedo Ústavního soudu, vzácní hosté, milé kolegyně a kolegové, vážení spoluobčané,

setkáváme se v těchto překrásných prostorách Panteonu Národního muzea – symbolu naší národní historie – v předvečer 30. výročí přijetí základního zákona naší republiky. Zákona doslova ustavujícího politický systém, ve kterém žijeme. Ústavy České republiky.

Ústava je základním kamenem právního systému v každé demokratické zemi. A i naše česká Ústava je pilířem novodobé české demokracie. Je zárukou liberálně-demokratického právního státu, jehož jednotlivé komponenty jsou navzájem důmyslně vyvážené. Státu, v jehož politickém srdci se nachází přímo volený dvoukomorový Parlament. Státu, v němž sice rozhoduje většina, ale s patřičným ohledem na práva menšiny. Ústava vymezuje elementární pravidla fungování společnosti, každému z

nás umožňuje se na něm podílet a vytváří pocit přináležitosti k celku, který nás zároveň dalece přesahuje.

30 let trvání naší Ústavy svědčí o její mimořádné odborné kvalitě, jakož i o pronikavém intelektu a odvaze jejích tvůrců. Ti navíc museli pracovat pod neúprosným časovým tlakem, aby v nové republice nedošlo k neblahému právnímu vakuu. I přes to se ovšem tenkrát definitivně rozhodli napsat zbrusu nový ústavní text, který měl představovat zcela jasné odpoutání se od socialistických ústav totalitního režimu.

Hlavním historickým předobrazem byla autorům prvorepubliková ústava z roku 1920, která rovněž počítala s dvoukomorovým zákonodárným sborem jako centrálním bodem politického života. Z americké tradice pak vychází občanské pojetí konstituce. Vybrané prvky přejali tvůrci i od ústavy Páté Francouzské republiky. Po vzoru německého základního zákona pak do textu zapracovali i fundamentální hodnotové jádro, které nelze změnit dokonce ani klasickou ústavní většinou volených zákonodárců.

V jednom souvětí je vystihnuto vše podstatné. Proto si dovolím právě preambuli Ústavy citovat.

My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku,

v čase obnovy samostatného českého státu,

věrní všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé,

odhodlání budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku

v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody

jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů,

kterí jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku,

jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti,

jako součást rodiny evropských a světových demokracií,

odhodlání společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství,

odhodlání řídit se všemi osvědčenými principy právního státu,

prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Ústavu České republiky

Již za pár týdnů si budeme připomínat ještě jedno velmi důležité výročí. Výročí události, která s přijetím Ústavy bezprostředně souvisela, respektive ji zapříčinila. Právě 30 let totiž záhy uplyne také od vzniku obou následnických států někdejšího Československa. Tehdejší političtí představitelé se nedlouho předtím rozhodli nepokračovat ve vysněném projektu prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka a místo toho začít psát dva samostatné příběhy Čechů a Slováků.

Naprosto mírumilovné rozdělení našich republik bylo pro svůj veskrze poklidný charakter zdrojem obdivné inspirace pro významné státníky a je do dnešních dnů dáváno za ukázkový příklad mírového dělení státu po celém světě.

Tehdy, počátkem devadesátých let, se naší mladé republice podařilo uskutečnit mnoho zásadních

změn, díky kterým jsme si získali nejen vřelé sympatie, ale též pevná spojení našich demokratických partnerů.

Tenkrát jsme měli zcela jasnou, všeprostupující vizi politického směřování naší země. Nešlo o nic menšího než o návrat České republiky zpět do Evropy a na Západ obecně. A naši spojenci nám vyšli vstříc. Vstupem do Severoatlantické aliance v roce 1999 a následně do rodiny členských zemí Evropské unie v roce 2004 byla tato cesta formálně završena. V obou těchto významných mezinárodních organizacích jsme se navíc opětovně šťastně shledali s našimi slovenskými bratry, s nimiž nás nyní pojí historicky nejlepší bilaterální vztahy a pouta založená na hlubokém vzájemném porozumění. V obou organizacích jsme též opakovaně prokázali, že jsme platnými členy, na které je spolehnutí.

Při ohlédnutí se zpět za oněmi třemi desetiletími se člověk neubrání jedné otázce. Jakou vizi dalšího směřování naší země máme dnes? Nejen kolem nás, ale i v rámci naší společnosti aktuálně vidíme řadu konkrétních příkladů nehodných následování. Jsme očitými svědky nebezpečného růstu populismu, koketování s konceptem neliberální demokracie či přímé fascinace extremistickými a antisystémovými řešeními.

Při hledání odpovědi na otázku ohledně kýžené politické vize není od věci vrátit se zpět ke kořenům naší státnosti, a tím pádem i k naší Ústavě. V ní jsou ostatně zakotveny i funkce nejvyšších ústavních činitelů.

Ti by měli být prvořadými služebníky Ústavy a oddanými ochránci ústavního pořádku jako takového. Neměli by riskantně lavírovat na samé hraně ústavnosti či tuto hranu snad dokonce svévolně překračovat. Neměli by nepsané ústavní zvyklosti šmahem odsuzovat, ale měli by je ustavičně respektovat a vyzdvihovat. Vždyť, nebudou-li se ústavními principy řídit ti nejvyšší činitelé, kdo jiný by se jimi potom měl mít potřebu řídit?

Ústavně konformní chování vysokých ústavních činitelů má pro společnost silný význam nejen symbolický, ale též ryze praktický. Dodržováním ústavních principů posilují předivo společenské důvěry vůči celému politickému systému a zvyšují odolnost demokratických institucí.

V poslední době ve veřejném prostoru sílí hlasy volající po úplném rozkladu stávajícího demokratického zřízení. Často tak činí pod záminkami, nikoli otevřeně. Už prezident Václav Havel říkal, že „přirozenou nevýhodou demokracie je, že těm, kdo to s ní myslí poctivě, nesmírně svazuje ruce, zatímco těm, kteří ji neberou vážně, umožňuje téměř vše“.

Mnozí mohou mít pocit, že dosažením demokratické ústavy máme záruku demokracie navždy. Její budoucnost ovšem není automaticky garantovaná. Je jen a pouze na nás, jak bude naše země, její politické zřízení a konkrétní podoba její správy v budoucnu vypadat.

A proto jako odpověď všem zmíněným antisystémovým hlasům důrazně připomínám, že v žádném jiném politickém režimu než v liberální demokracii nemá člověk možnost svobodně se rozvíjet a plně se realizovat. Udržitelnost naší prosperity – nejen po stránce materiální, ale i hodnotové – je s ní rovněž neoddelitelně spjata. Demokracie je nikdy nekončící proces, který i nadále vyžaduje naši neustálou práci na svém zachování a rozvoji, kultivaci vzájemných vztahů ve společnosti a spolupráci.

Věřím, že až se za deset let setkáme u příležitosti dalšího kulatého výročí přijetí naší Ústavy, bude apel na péči o demokracii pro nás všechny neméně aktuální.

Vždyť již zmíněná preambule Ústavy začíná slovy: My, občané České republiky...

Předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský.

Vážení předsedové obou komor Parlamentu,

Vážení ústavní činitelé,

Dámy a pánové,

Zítřka to bude třicet let, kdy byla přijata Ústava naší republiky, nejvyšší zákon naší země, který spolu s Listinou základních práv a svobod tvoří základní pilíř demokratického právního státu, ve kterém žijeme. Ústava vznikala za nelehké situace v podzimních měsících roku 1992, kdy se blížil rozpad společného československého státu. Slovenská národní rada přijala napřed 17. července Deklaraci samostatnosti a následně i slovenskou ústavu. Schylovalo se k rozdělení společného československého státu a oba národy směřovaly k samostatné státní existenci. Dnes není prostor pro hořekování nebo lítost, protože jak my, tak Slováci, jsme obstáli ve zkoušce času a představujeme země, které si jsou v evropském prostoru, nyní navíc zmítaném barbarskou válkou vyvolanou ruskou agresí, nejbližší. Obstála i Ústava naší republiky, jejíž třicáté jubileum si připomínáme. Nebudu se proto zabývat historickými okolnostmi vzniku Ústavy, protože ty už byly podrobně popsány, zmapovány a – k mé velké radosti – také demytizovány. Dílo se podařilo – skutečnost, že jsme se zde mohli sejít, je toho živým důkazem. I když se nepočítám mezi tzv. otce Ústavy, uplynulých třicet let jsem s ní žil, dýchal, vstával i usínal. Jako místopředseda vlády pro legislativu, jako senátor, jako ministr spravedlnosti a především jako předseda Ústavního soudu. Za dobu její existence jsme se mohli přesvědčit o jejím významu pro udržení základních hodnot a směřování naší země. Vnímám jsem ji jako sadař, který chodí okolo mladého stromku a denně se těší z jeho růstu, z toho jak zapouští kořeny, jak košatí a jaké nese plody. Někdo by mohl pozvednout obočí nad tím, jak může být 5.500 slov, tvořících naší Ústavu, nevysýhajícím zdrojem otázek, odpovědí a, úvah a sporů. Inu proto, že Ústava není digitální navigace, ale spíš kompas, který určuje základní hodnoty a ukazuje správným směrem.

Vím, že v prvních letech bylo snadné poukazovat na to, co mohlo být ústavně vyřešeno lépe. A leccos na své naplnění ještě čekalo. Za pochodu se vytvářely vyšší územně správní celky, neměli jsme Senát, na správní soudnictví jsme dokonce čekali deset let. A také se muselo ústavní cestou umožnit přistoupení do Evropské unie. Do Ústavy přibyla – podle mého soudu ne příliš šťastně – přímá volba prezidenta. Přes to všechno zůstává základní zákon státu stabilním dokumentem, který prokázal své kvality.

Každý moderní stát, Českou republiku nevyjímaje, se musí ústavně opírat o tři základní pilíře. Jsou jimi demokracie, garance lidských práv a hodnoty právního státu. Tyto pilíře jsou v naší Ústavě pevně ukotveny a jejich stabilita nebyla narušena ani občasnými tektonickými otřesy ve společnosti. Zatím. Aby se to nestalo ani v budoucnu, obsahuje naše Ústava pomyslné jádro, tedy to nejdůležitější, co naši ústavnost a stát charakterizuje. Ve svém článku 9 odstavci 2 uvádí, že změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná. Účelem tohoto ustanovení, někdy také nazývaného klauzule věčnosti, není zalití Ústavy betonem, aby se už nemohlo změnit ani písmeno. Je to spíše pojistka nebo záchranná brzda, která se aktivuje při naklánění státu směrem ke zpochybnění základních demokratických principů a vlády práva. Jde o ústavní příkaz adresovaný všem orgánům a představitelům veřejné moci, aby kvůli vratké vůli aktuální většiny neměnili systém, který funguje a který je přečká. Historie nás poučila, že režimy, které si do základních dokumentů státu vetkly věčnost, nezměnitelnost a ideologickou nadřazenost, skončily rychle a neslavně. Asi proto neobsahuje Ústava České republiky katalog podstatných náležitostí demokratického právního státu, ale nechává otevřený pro jejich zpřesňování a vymezování. A je to dobře. Společenské vztahy se vyvíjejí a Ústava na ně dokáže pružně reagovat právě proto, že jí netvoří výčty a soupisy, ale pravidla a hodnoty.

Nejsem příznivcem častých ústavních změn. Rozumím samozřejmě tomu, že pro parlamentní většinu by někdy bylo snazší přizpůsobit Ústavu zvolenému řešení, než složitě vymýšlet řešení souladné s Ústavou. Ale ruku na srdce: je to tak správně? Čím m&e

<https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=16872>